

Færøernes internationale politik

Temanummer: Færøernes økonomi og politik

Færøerne har repræsentationer i Reykjavik, København, London, Moskva, Bruxelles og Beijing, og har associeret medlemskab i flere internationale organisationer. Færøernes selvstændige ageren på den internationale arena har i de senere år flere gange fanget mediernes søgelys og rejst flere kontroversielle spørgsmål. Senest med Huawei-sagen, hvor Kinas ambassadør i København blev beskyldt for på et besøg i Tórshavn at have presset Landsstyret til at indgå aftale med Huawei om Færøernes fremtidige

G5-net og sat det som en betingelse for en mulig handelsaftale med Kina. Nogle år tidligere havde Færøernes fiskeriekseport til Rusland og makrelstriden med EU medført hævede øjenbryn i København og aktualiseret spørgsmålet om Færøernes særstilling i Riget. Denne artikel giver et overblik over færøsk udenrigspolitik og går bagom de aktuelle sager (Huawei, Rusland, makrelstrid og EU-boycot) og forsøger at sætte Færøernes internationale politik i en historisk og geostrategisk ramme.

Kongeriget Danmark som småstat i Kontinentaleuropa og Nordatlanten

Denne artikel giver et overblik over Færøernes internationale politik og placerer den i den historiske og geostrategiske ramme. Rigsfælleskabet indgår i. Kongeriget Danmark er en flerkulturel og flersproglig stat fordelt mellem Danmark som en kontinentaleuropæisk småstat ved Østersøens munding og Færøerne (og historisk Island) midt i Nordatlanten og Grønland i Nordamerika og Arktis. Rigsfællesskabet afspejler to helt forskellige samfunds-økologiske systemer. Hav og fiskeri spiller fortsat en afgørende rolle for Færøerne og Grønland, modsat det historisk lille landbrugsland ved Østersøens munding, og dermed med helt forskellige europæiske markedspolitiske interesser.

Den grundlæggende geostrategiske præmis for Kongeriget Danmark som småstat har siden Napoleonskrigene været, at Danmark ligger i en kontinentaleuropæisk interessesfære, hvorimod Nordatlanten ligger i en britisk, senere amerikansk interessesfære. Danmarks forbindelser til Nordatlanten brydes, når disse interessesfærer kommer i konflikt. Færøernes internationale politik er udviklet i trit med disse geostrategiske præmisser. Kongeriget Danmark-Norge mistede forbindelsen med Nordatlanten med tabet af flåden 1801 og 1807 og dermed med den indre og ydre kontrol i området. Jørgen Jørgensen gjorde revolution og tog magten i Island i 1809, indtil han blev arresteret af Royal Navy. En tysk kaper i britisk tjeneste, Brillemanden, opererede ved Færøerne, uden at Danmark kunne gøre noget ved det. Grønland vendte tilbage til et stenaldersamfund uden forsyninger fra Danmark (for historisk overblik

**RASMUS GJEDSSØ
BERTELSEN**

professor, UiT Norges
arktiske universitet,
rasmus.bertelsen@uit.no,

**JENS CHRISTIAN SVABO
JUSTINUSSEN**

lektor, Færøernes Universitet,
jensj@setur.fo¹

over Island, Færøerne og Grønland, se for eksempel Gad, 1984; Nordal og Kristinsson, 1996; Schei og Moberg, 2003).

Under første verdenskrig befandt Danmark sig i den tyske interessesfære (mineudlæggelser), og Danmark og Nordatlanten blev igen adskilt. Storbritannien blokerede og kontrollerede – også – dansk skibsfart til Færøerne, Island og Grønland. Islands økonomi vendte sig mod Storbritannien, den britiske konsul i Reykjavik var øens stærke mand, og Kongeriget Island blev den 1. december 1918 suverænt i personalunion med Kongeriget Danmark (Jónsson, 2018). Færøerne blev alvorligt påvirket af britiske krav om transit og kontrol via Storbritannien og uindskrænket tysk ubådskrigsførelse omkring Storbritannien. Færøske politikere henvendte sig derfor direkte til den britiske konsul i Færøerne, hvilket førte til den såkaldte "Adressesag" efter første verdenskrig med anklager om landsforræderi grundet den direkte kontakt til en fremmed magt uden om de danske rigsmyndigheder (Sølvará, 2007).

Under anden verdenskrig blev opdelingen af Kongeriget Danmark (og personalunionen med Kongeriget Island) endnu mere tydelig med tysk besættelse af Danmark, britisk besættelse af Færøerne og Island og efterfølgende amerikansk beskyttelse af Grønland og Island. Færøernes Lagting og amtmand måtte arbejde direkte med Storbritannien og britiske myndigheder i Færøerne omkring fiskeriekspert til Storbritannien. Anden verdenskrig affødte udråbelsen af Republikken Island i 1944 (i henhold til Forbundsloven af 1918), Færøernes hjemmestyre i 1948 og ophør af Grønlands kolonistatus i 1953. Anden verdenskrig betød også enden på en multipolær verdensorden domineret af europæiske stormagter og koloniimperier afløst af en bipolar kold krig mellem USA og USSR, som den nye ramme for Rigsfællesskabet, Færøernes hjemmestyre og Færøernes internationale politik inden for rammerne af hjemmestyret.

Færøernes hjemmestyre, Danmarks markedspolitik og den kolde krig

Færøerne har siden hjemmestyrordningens ikrafttræden i 1948 i stigende grad etableret egne udenrigspolitiske relationer. Hjemmestyrelovens § 8 og senere den udenrigspolitiske hjemmel fra 2005 giver mulighed for færøsk deltagelse i forhandlinger med andre lande i sager vedrørende Færøerne og for ansættelse af repræsentanter (færøske attachéer) ved danske ambassader. Disse muligheder var brugt fra begyndelsen i 1950'erne under FNs havretskonference i Genève. Ligeledes har Færøerne alene underskrevet bilaterale aftaler med andre lande, som f.eks. med Vesttyskland (Bundesrepublik Deutschland) i 1964, og Færøerne har været medunderskriver sammen med Danmark på samtlige andre bilaterale aftaler (Harhoff, 1993: 228-9). Realiteten er, skriver Harhoff, "... at Hjemmestyremyndighederne i en vis udstrækning *faktisk* optræder selvstændigt på det internationale plan" (Harhoff, 1993: 233). I 1960'erne indgik Færøerne fiskeriaftale med Sovjetunionen. Færøernes fiskeriøkonomiske

samkvem med Sovjetunionen vakte stor bekymring blandt danske myndigheder under den kolde krig (Jensen, 2004).

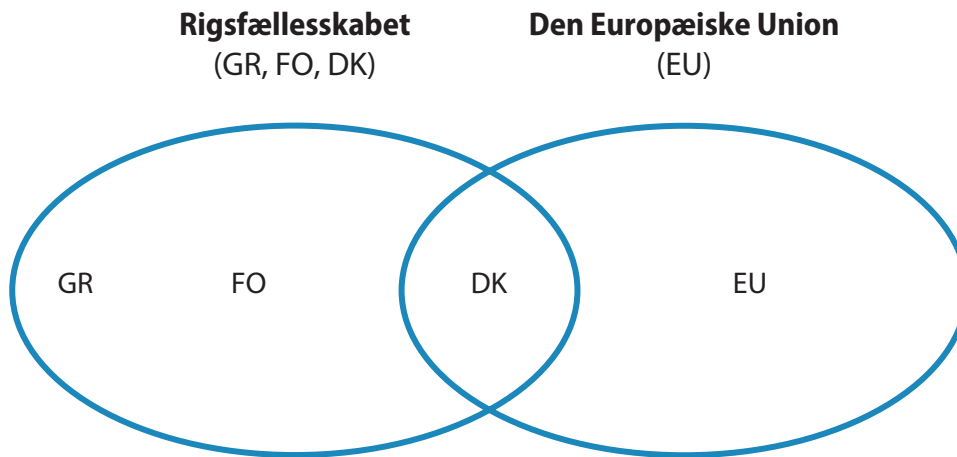
Det var dog især Danmarks indtræden i EF i 1973, hvor Færøerne valgte at stå udenfor, der satte skub i Færøernes udenrigspolitiske aktivitet (Jákupstovu og Justinussen, under udgivelse). Danmarks europæiske markedspolitik med EF-medlemskab afspejlede Danmarks kontinentaleuropæiske beliggenhed og landbrugsøkonomi modsat Færøernes (og Grønlands – samt Islands) nordatlantiske maritime og fiskeribaserede økonomier (Rebhan, 2016). Danmark delegerede sin fiskeripolitik til Bruxelles og kunne dårligt føre forhandlingerne for Færøerne. Dels var denne ekspertise ikke til stede på grund af uddelegering til EU, og dels ville det betyde, at Danmark som repræsentant for Færøerne forhandlede med sig selv som EU-land. I stedet anvendtes muligheden i hjemmestyreordningen, hvor Færøerne selv førte forhandlingerne, med deltagelse af danske observatører, og nogle gange alene – med Udenrigsministeriets orientering (Harhoff, 1993: 229; Olafsson, 2000: 127-9).

Gradvist udvikledes der en fleksibel og pragmatisk ordning, hvor der blev taget stilling til, hvordan forhandlingerne skulle foregå fra sag til sag. Efter den udenrigspolitiske hjemmel i 2005 blev disse forhold formaliseret, og i stedet for at vurdere fra sag til sag, hvordan forhandlinger skulle gribes an, gav hjemlen fra 2005 en 'stående' hjemmel til at forhandle og indgå aftaler med andre lande, oprette repræsentationer i udlandet og indgå i associeret medlemskab i internationale organisationer.

Omvendt kan der opstå situationer, hvor danske udenrigspolitiske tiltag i praksis kræver deltagelse af det færøske Lagting. I 1988 boykottede Danmark Sydafrika og Namibia. Samtidig havde færøske erhvervsfolk lavet aftaler om fiskeri i Namibia. Dette førte til, at den danske udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen opfordrede Færøerne til at forbyde færøske rederier at fiske i Namibia. Året efter blev en Lagtingslov indført, der forbød dette (Løgting, 1989).

Figur 1 illustrerer den særlige politiske organisering af Rigsfællesskabets tilknytning til EU. Færøerne har igennem Danmarks medlemskab i EU adgang til det europæiske arbejdsmarked, uddannelsessektor, bosættelse over hele EU og er i dag også medlem af EU's forskningsprogram Horizon 2020. Danmarks fastkurspolitik over for Deutschmark fra 1982 og Euro fra 1999 giver stabilitet for Færøerne (og Grønland) og reducerer valutarisiko ved fiskeeksport til Europa betydeligt (sammenlign den islandske kronens ustabilitet). Desuden er Færøerne del af det nordiske samarbejde med fri bevægelighed.

Figur 1: Rigsfællesskabet og EU

I løbet af efterkrigstiden er der således opstået et sindrigt og kompliceret system, der tillader Færøerne (og Grønland) at lave aftaler med andre lande inden for overtagne sagsområder, men hvor det samtidig er Kongeriget Danmark, som internationalt forpligter sig på vegne af Færøerne (og Grønland). I nogle tilfælde er både Færøerne og Grønland involveret i samme bilaterale aftale, som f.eks. fiskeriaftaler om makrel. I sådanne tilfælde bliver begge rigsdelen omfattet af aftalerne. Der er således fire forskellige formuleringer (tabel 1).

Tabel 1: Rigsfællesskabets differentierede udenrigspolitik og formuleringer i forbindelse med bilaterale aftaler

Juridisk formulering	Omfatter
Kongeriget Danmark	Internationale aftaler for hele Rigsfællesskabet (Danmark, Færøerne og Grønland)
Kongeriget Danmark for så vidt angår Færøerne	Internationale aftaler, der kun omfatter Færøerne
Kongeriget Danmark for så vidt angår Grønland	Internationale aftaler, der kun omfatter Grønland
Kongeriget Danmark for så vidt angår Færøerne og Grønland	Internationale aftaler, der omfatter Færøerne og Grønland (men ikke Danmark)

Danmark tager så vidt muligt territorielt forbehold når aftaler med andre lande indgås, og når danske love vedtages i Folketinget, som ikke er møntet på Færøerne eller Grønland, bruges formuleringen i dansk lov »denne lov gælder ikke for Færøerne (eller Grønland)«. Disse formuleringer vidner om, hvor stor fleksibilitet der i praksis har været plads til inden for de nuværende rammer (Harhoff, 1993; Olafsson, 2000; Justinussen, 2019).

Nordatlanten efter den kolde krig: Makrel-strid med EU og Danmarks blokade af Færøerne

Afslutningen på den kolde krig påvirkede Nordatlanten kraftigt. Farvande og luftrum mellem Grønland, Island, Færøerne, Storbritannien (også kaldet Greenland-Iceland-UK (GIUK) Gap) og Norge måtte ikke længere overvåges intensivt for at følge den sovjetiske Nordflådes skibe, fly og ubåde. Flyvevåbnets Sornfelli-radar i Færøerne blev nedlagt i 2007. Det amerikanske forsvar forlod tilsvarende Keflavik-basen i Island i september 2006. Færøerne og Island havde under den kolde krig kunnet bruge deres vigtige strategiske nordatlantiske beliggenhed til at forhandle både med Vest og Øst. Færøerne over for Danmark og Island især i torskekrigene mod Storbritannien (Jónsson, 1982). Efter den kolde krig mistede Færøerne og Island denne mulighed. Denne mindre strategiske værdi har måske påvirket EU's risikovilje i opgør med Færøerne om makrelkvoter i 2013. Da verdensordenen med Ukraine-krisen i 2014 igen svingede bort fra amerikansk unipolaritet, blev Færøernes samhandel med Rusland – på et tidspunkt hvor EU og Rusland havde indført gensidige sanktioner – igen kontroversiel (Rigsombudsmanden på Færøerne, 2014).

Praktiske færøske udenrigsanliggender: Færøske repræsentationer, medlemskab af internationale organisationer og ambassadørbesøg i Færøerne

Færøerne havde efter Anden Verdenskrigs afslutning i flere årtier en handelsattaché i Aberdeen (senere flyttet til London). I en kort periode i 1969-1973 var der desuden en repræsentation ved den danske ambassade i Rom, og i 1998 blev en færøsk repræsentation oprettet i Bruxelles. Færøernes hjemmestyre (som Grønlands Hjemmestyre, nu Selvstyre) har repræsentation i København over for danske myndigheder.

Da den udenrigspolitiske hjemmel i 2005 trådte i kraft, oprettede Færøerne inden for en kort årrække yderligere repræsentationer i Reykjavik og Moskva og i 2019 i Beijing. Derudover har det nuværende Landsstyre besluttet at åbne en repræsentation i Tel Aviv, som efter planen skal åbne i 2021. Oprindeligt ønskede den færøske udenrigsminister, Jenis av Rana, at følge den amerikanske præsident Donald Trumps eksempel, og åbne en repræsentation i Jerusalem. Disse planer blev dog skrinlagt, da det viste sig at skabe for mange interne problemer i Rigsfællesskabet.

Med hjemmel i selve hjemmestyrreløven fra 1948 havde Færøerne således udenlandske repræsentationer, lang tid før den udenrigspolitiske hjemmel trådte i kraft i 2005. Ændringen i 2005 skal således ikke overdrives. Dog skal den heller ikke undervurderes, da den åbner op for en større udenrigspolitisk frihed, f.eks. ved at der ikke skal spørges om lov fra København, hver gang en ny repræsentation skal oprettes, eller en ny fiskeri- eller handelsaftale skal indgås.

En afgørende betydning, den udenrigspolitiske hjemmel har haft, er, at udenrigspolitik har udviklet sig til et institutionaliseret politikområde i færøsk politik. Desuden har formaliseringen også medført, at flere udenlandske ambassadører besøger Færøerne på formel visit, hvor færøske politikere er engagerede i dialog med repræsentanter fra andre lande. Dette må naturligvis også forstås i sammenhæng med den øgede interesse i Arktis de seneste 10-15 år.

Det er også værd at bide mærke i, at i 2005 havde spørgsmålet om Arktis ikke rigtigt fået den opmærksomhed, som det har i dag. Hertil kommer, hvilket måske er endnu vigtigere, at dels blev Rusland på det tidspunkt ikke opfattet som nogen alvorlig sikkerhedspolitisk udfordring (otte år før annekteringen af Krim), dels var Kina langt fra at udgøre nogen trussel mod amerikansk unipolaritet. Selve timingen af den udenrigspolitiske hjemmel må også ses i denne sammenhæng.

Færøsk medlemskab i internationale organisationer

Færøerne har i dag associeret medlemskab i UNESCO, IMO og FAO og deltager desuden også i flere regionale fiskeriorganisationer, der forvalter de vigtigste fiskebestande i Nordatlanten (NAFO, NAMMCO, NASCO og NEAFC). På grund af historiske fiskerirettigheder i Stillehavet deltager Færøerne også i SPRFMO, som regulerer fiskeriet i den sydlige del af Stillehavet.

En vigtig del er ligeledes det nordiske samarbejde igennem Nordisk Ministerråd, hvor Færøerne er omfattet af det danske medlemskab. Færøerne er en del af Nordisk Atlantsamarbejde (NORA) under Nordisk Ministerråd. Her deltager også Grønland, Island og Kystnorge. Som nævnt ovenfor, er Færøerne også medlem af Arktisk Råd, ligeledes igennem det danske medlemskab. Færøske parlamentsmedlemmer er repræsenteret i Vestnordisk Råd sammen med parlamentsmedlemmer fra Grønland og Island. Siden 2010 har Færøerne haft associeret medlemskab af forskningssamarbejdet i EU (Jákupsstovu og Justinussen, under udgivelse).

Færøerne og Arktis

I forlængelse af Kongerigets arktiske strategi fra 2011 (Udenrigsministeriet, 2011) formulerede Færøernes Hjemmestyre sin egen arktiske strategi i 2013. Strategien omhandler ikke sikkerheds- og forsvarspolitik, da det er et dansk kompetenceområde, men derimod hvilke muligheder og udfordringer ændringerne i Arktis har for det færøske samfund (Løgmansskrivstovan, 2013).

Strategien beskriver økonomiske, politiske og samfundsmæssige konsekvenser af den gradvise globale opvarmning og de konsekvenser, den vil have for Færøerne. Især de nye erhvervs muligheder inden for shipping, fiskeri, olieudvinding og handel blev grundigt behandlet i arbejdet med strategien og tilhørende rapport. Også samarbejdet om 'search og rescue' blev diskuteret (om strategiens debat i Lagtinget, se Uttanríkistænastan, 2013).

På det politiske område var én af hovedpointerne, at arbejdet i Arktisk Råd burde opprioriteres, og at Færøernes fremtidige indflydelse i Rådet burde sikres. Netop spørgsmålet om indflydelse skulle vise sig at være vanskeligt, da det hurtigt viste sig, at flere af de andre lande i Arktisk Råd syntes det var urimeligt, at Rigsfællesskabet havde tre pladser (én til Grønland, én til Færøerne og én til Danmark), mens de andre lande kun havde én plads ved bordet. Rigsfællesskabet var med andre ord overrepræsenteret. Fordelingen af pladser havde ikke spillet den store rolle i Arktisk Råds arbejde i 1990'erne, som dengang for det mest omhandlede lavpolitiske områder, som eksempelvis sæler og miljøforurening. I det 21. århundrede, hvor Arktisk Råd har fået en helt anden betydning, blev Rigsfællesskabets overrepræsentation derimod set som et problem, og ved Sveriges formandskab blev dette ændret, således at Rigsfællesskabets tre pladser blev reduceret til to. Herefter skulle Færøerne og Grønland deles om den ene plads/stol i Arktisk Råd. Generelt har Færøerne og Grønland formået via indbyrdes aftaler at enes om, hvem der skal sidde med ved bordet, men det er klart, at man fra Grønlandsk side synes, at det ser uproportionalt ud, at Færøerne skal have samme indflydelse som Grønland. Denne ændring i den politiske repræsentation i Arktisk Råd vil kunne skabe yderligere problemer internt i Rigsfællesskabet i fremtiden (Jacobsen, 2017).

Derudover blev der lagt op til at styrke det vestnordiske samarbejde og arbejde for, at Færøerne bliver end del af 'Arctic SCPAR', som er en samarbejdsorganisation for parlamenterne i Arktis (Løgmansskrivstovan, 2013: 13). Et andet interessant aspekt ved den færøske arktiske strategi var, at Færøerne skulle profileres som en arktisk nation; en identitet, som er ret ny i færøsk selvforståelse.

I øjeblikket arbejdes der på at revidere denne strategi (Løgmansskrivstovan, 2020: 37).

Færøernes internationale politik under løs amerikansk-kinesisk bipolaritet og genvunden russisk stormagtsstatus

Danmarks historiske forhold til Nordatlanten har afspejlet verdensordenen og de to verdenskrige. Verdensordenen efter den kolde krig må ikke forveksles med en naturtilstand eller historiens endepunkt. Verdensordenen bevæger sig nu mod en løs amerikansk-kinesisk bipolaritet med større bevægelsesfrihed for EU og Rusland, hvor Rusland har genvundet meget af sin stormagtsstatus efter den dybe samfundsmæssige krise i 1990'erne og tidlige 2000. Ændringer i verdensordenen sammen med klimaændringer påvirker Arktis i høj grad og dermed Rigsfællesskabet og Færøerne (Bertelsen, 2020).

Færøernes internationale politik har i de senere år og vil i de kommende år afspejle denne udvikling i verdensordenen og klimaændringerne. Det ses af Færøernes arktiske strategi, Færøernes fiskeeksport til Rusland efter Ukraine-krisen fra 2014 og både den amerikanske og kinesiske ambassadørs store interesse for og indgriben i Færøernes 5G mobiltelefoni-infrastruktur.

Færøernes fiskeeksport til Rusland under Ukraine-krisen illustrerer således, hvordan Danmark som kontinentaleuropæisk småstat følger EU og NATO, mens Færøerne med en nordatlantisk fiskeribaseret økonomi har andre betingelser og interesser.

EU's og NATO's udvidelser i Central- og Østeuropa har reduceret Ruslands strategiske dybde, hvilket Rusland hverken havde hård eller blød magt til at forhindre. I 2008 blokerede Rusland for Georgiens tilnærming til Vesten med militær indgriben. I 2014 annekterede Rusland Krim-halvøen, som er af afgørende strategisk betydning for Rusland, og underminerer fortsat Ukraine gennem en stedfortræder-borgerkrig i den østlige del af landet (Mearsheimer, 2014). EU og NATO reagerede med forskellige politiske, økonomiske og teknologiske sanktioner mod Rusland, hvortil Rusland gengældte med sanktioner mod europæisk fødevarer eksport til Rusland.

Allerede under den kolde krig var Sovjetunionen opmærksom på Færøernes særstilling i Rigsfællesskabet og som mulig kilde til destabilisering af Rigsfællesskabet og dermed NATO i Nordatlanten (Jensen, 2004). I dag er Rusland sig fuldt bevidst om Færøernes stilling i Rigsfællesskabet og særstilling i forhold til EU og indførte da heller ikke sanktioner mod Færøerne. Færøerne har derfor siden 2014 haft udstrakt og voksende eksport af fisk til Rusland, mens især islandske og norske konkurrenter har været hæmmet af russiske sanktioner. På mange måder kan man tale om, at Færøerne og Rusland har nogle af de samme udfordringer med EU. Med reference til EU's makrelblokade af Færøerne i 2013 henviste lagmand Kaj Leo Holm Johannesen således til Færøernes og Ruslands fælles erfaringer med EU-sanktioner under et møde med Ruslands vice-fiskeriminister Ilja Sjestakov i Moskva midt under Ukraine-krisen i 2014 (Rigsombudsmanden i Færøerne, 2014).

Amerikansk-kinesisk bipolaritet og kritisk infrastruktur i Rigsfællesskabet

Asien er historisk verdens økonomiske centrum, og nogle århundreders vestlig dominans er en historisk undtagelse. Asien bevæger sig nu tilbage til sin historiske relative position i verdensøkonomi (Kohli et al., 2011). Kinas vækst koblet med en række samfundskriser i Vesten skaber nu en ny amerikansk-kinesisk bipolar verdensorden (Mearsheimer, 2019).

En væsentlig forskel på den amerikansk-sovjetiske bipolaritet under den kolde krig og den kommende amerikansk-kinesiske bipolaritet er graden af integration og globalisering. Selvom Færøerne og Island relativt set havde et stort økonomisk samkvem med Østblokken under den kolde krig, var Øst- og Vestblokken kun i uhyre begrænset omfang økonomisk og teknologisk integrerede. I dag er de vestlige samfund og Kina dybt sammenfiltrede i både økonomisk og teknologisk henseende, hvilket den kinesisk mobiltelefonproducent Huawei måske er det tydeligste eksempel på.

Politisk har Færøerne mulighed for at føre udenrigspolitik og indgå aftaler med andre lande vedrørende overtagne områder. Telekommunikation er et sådant overtaget område og hører derfor i dag under færøsk myndighed. Den danske regerings nye politik om kritisk infrastruktur indebærer imidlertid, at alle leverandører af kritisk infrastruktur skal godkendes af de danske myndigheder i fremtiden (Forsvarsudvalget, 2019; Bramsen, 2020). Selv om alle er klar over, at dette handler om 'Rigets Sikkerhed', bliver dette af nogle færøske politikere fortolket som Københavns forsøg på – under kamuflage af 'sikkerhedspolitik' – at tilbagekalde overtagne sagsområder. Rent politisk kan den nye politik om kritisk infrastruktur således blive en vanskelig kamel at sluge for partier, der går ind for delvis eller fuld selvstændighed.

Stemningen imod Kina er dog næppe i selvstændighedspartiernes favør i øjeblikket, især efter at det kom frem, at 164 færinger er havnet på en kinesisk database for personer, der er interessante for Kina at påvirke. Især har det vakt opsigt, at én af disse er søn af en lagtingspolitiker (Nolsø, 2020).

Rigsfællesskabets videre skæbne under magtforskydning mod øst og samfundskrise i vest

I diskussioner af Arktis og Rigsfællesskabet skal man være sig for misvisende perspektiver, som kan føre Rigsfællesskabets parter på vildspor. Manglende historisk perspektiv antager, at den internationale politik for nyligt har opdaget Arktisk pga. russisk flagplantning på Nordpolens bund i 2007, klimaændringer og naturressourcer, og det anlægger et overdrevent optimistisk perspektiv om en "arktisk undtagelse", hvor Arktis er en fredelig og samarbejdsorienteret undtagelse fra den russisk-vestlige konflikt vedrørende Ukraine (Østhagen, 2019). Det er forkerte antagelser. Stormagtspolitikken har formet Arktis gennem århundreder og vil også gøre det fremover, inklusiv Danmarks forhold til Nordatlanten.

I den danske debat skal man være meget opmærksom på den internationale historiske ramme for Danmarks forhold til Nordatlanten, og man skal huske, at internationale konflikter historisk set snarere har drevet nordatlantisk uafhængighed end samlet Rigsfællesskabet; først med Islands suverænitet i 1918 og republik i 1944 og dernæst etableringen af Færøernes hjemmestyre i 1948. Grønland blev et amt i 1953, men selvstændighedsdynamikken i grønlandsk politik er klar. Historien fortsætter, og verdenspolitikken vil som tidligere sætte Danmarks forhold til Nordatlanten under pres. Sandsynligvis vil nationalliberale ideer fortsætte opløsningen af båndene mellem Danmark, Færøerne og Grønland.

Verden, Arktis og Nordatlanten formes nu af en magtforskydning mod Asien og dermed en fremkommende amerikansk-kinesisk bipolar konkurrence, Rusland med genvunden stormagtsstatus og et langt mere geopolitisk orienteret EU. Samtidigt er der sociale, økonomiske og demokratiske kriser i især USA (afspejlet i 2016-valget af Donald Trump som præsident) og Storbritannien (afspejlet i Brexit). Dertil kommer, at EU-medlemsstater, deriblandt

Danmark, af indenrigspolitiske opportunistiske hensyn underminerer et styrket EU (-budget).

Rigsfællesskabet er splittet mellem Danmark i en tysk-europæisk sfære og Grønland i en amerikansk sfære. Det kan blive stadigt vanskeligere at holde sammen på Rigsfællesskabet med stigende amerikansk-kinesisk global konfrontation og et mindre pålideligt og professionelt amerikansk regeringsapparat. Færøerne ligger på grænsen mellem Europa og Nordatlanten. Færøernes geostrategiske betydning fra den kolde krig vender nu tilbage i takt med konfrontationen mellem især den amerikanske nordatlantiske 2. flåde og den russiske Nordflåde på Kolahalvøen. Færøerne er et andet samfund i dag end under den kolde krig, og Færøerne vil i dag ønske at spille en langt større rolle i egen udenrigs- og sikkerhedspolitik (Føroya Landsstrýri, 2019: 28). Her er civile islandske myndigheders drift af NATO-radarinfrastruktur en mulig model for direkte færøsk deltagelse i sikkerhedspolitik. Færøernes økonomi er fortsat baseret på havet, og Færøerne vil derfor i stadig stigende udstrækning deltage i international fiskeri- og havpolitik, salg af fisk og forsknings- og teknologisamarbejde.

Sammenfatning : Rigsfællesskabet og Færøernes internationale politik under magtforskydning fra Vest til Øst

Rigsfællesskabet er på mange måder en unik politisk konstruktion. På den ene side har Rigsfællesskabet nogle føderale træk, hvor Rigets dele har betydelig autonomi og mulighed for at føre egen udenrigspolitik – et træk, der minder om føderationer, hvor delstaterne i større udstrækning fører deres egen udenrigspolitik. På den anden side er Rigsfællesskabet geografisk spredt over tre vidt forskellige geostrategiske områder og er baseret på forskellige samfundsøkonomiske grundlag, hvor havet og fiskeriet har altafgørende betydning for Færøerne og Grønland. Danmark ligger i en kontinental europæisk interessesfære, og Nordatlanten ligger i en britisk, og senere i en amerikansk interessesfære. Historisk har det vist sig, at når disse interessesfærer kommer i konflikt, brydes Danmarks relationer til Nordatlanten. Færøernes internationale politik er opstået i trit med disse geostrategiske præmisser. Under anden verdenskrig blev både Grønland og Færøerne afskåret fra Danmark, hvilket efter krigen førte til den færøske hjemmestyrelse, som lagde spiren til færøsk udenrigspolitik. Da Danmark trådte ind i EF, valgte de nordatlantiske dele af riget at stå udenfor. I Færøerne medførte dette et øget behov for egen udenrigspolitik.

I dag har Færøerne sin egen udenrigstjeneste og har efter 2005 fået egne repræsentationer i seks lande (Reykjavik, København, London, Moskva, Bruxelles og Beijing), og har associeret medlemskab i flere internationale organisationer. Betingelsen for færøsk udenrigspolitik er, at denne ikke strider imod Danmarks overordnede udenrigspolitiske linje.

Sikkerhedspolitik er Færøerne omfattet af Danmarks medlemskab af NATO, og i øjeblikket arbejdes der på muligheden for at opsætte en ny radar i

Færøerne, der bedre skal kunne følge med i uønsket aktivitet i færøsk farvand og luftrum, som er en del af det såkaldte GIUK Gap. Rigsfællesskabet er i sin nuværende form opstået under amerikansk-sovjetisk bipolaritet, og det store spørgsmål er, hvordan ændringer i verdensordenen med amerikansk-kinesisk bipolaritet og Ruslands genkomst som stormagt vil påvirke denne konstruktion.

Noter

1 Begge forfattere har bidraget ligeligt.

Litteratur

- Bertelsen, R.G. (2020), *Amerikansk-kinesisk verdensorden vil uundgåeligt forme Arktis*, *Altinget*, www.altinget.dk/artikel/professor-amerikansk-kinesisk-verdensorden-vil-uundgaeligt-forme-arktis.
- Bramsen, T. (2020), *Forsvarsudvalget 2019-20, S 1282*, www.ft.dk/samling/20191/spoergsmaal/s1282/svar/1668892/2206379/index.htm.
- Føroya Landsstrýri (2019), *Samgonguskjal millum Sambandsflokkinn, Fólkaflokkinn og Miðflokkinn*.
- Forsvarsudvalget (2019), 'Åbent samråd om Huawei og dansk sikkerhedspolitik', Danmark: Folketinget, www.ft.dk/udvalg/udvalgene/fou/kalender/41756/samraad.htm.
- Gad, F. (1984), *Grønland*, København: Politiken.
- Harhoff, F. (1993), *Rigsfællesskabet*, Århus: Klim.
- Jacobsen, M. (2017), *Three Voices, One Delegation: One Step towards More Equal Representation of the Danish Realm*, *The Arctic Institute*, www.thearcticinstitute.org/three-voices-one-delegation-danish-realm/.
- Jákupsstovu, B. í og J.C.S. Justinussen (under udgivelse), »Færøsk paradiplopati«, i C.T.N. Sørensen og J. Rahbek-Clemmensen, red., *Nye Sikkerhedspolitiske Dynamikker i Arktis og Nordatlanten: Strategiske og Operative Udfordringer for Rigsfællesskabet og Forsvaret*.
- Jensen, B. (2004), *Føroyar undir kalda krígunum (1945-1991)*, Tórshavn: Løgmannskrivstovan.
- Jónsson, G. red. (2018), *Frjálst og fullvalda ríki: Ísland 1918-2018*, Reykjavík: Sögufélag.
- Justinussen, J.C.S. (2019), "Rigsfællesskabet i et føderalt perspektiv", *Politica*, 51(4): 441-68.
- Kohli, H.S., A. Sharma og A. Sood (2011), *Asia 2050: Realizing the Asian Century*, <http://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:Asia+2050#0>.
- Løgmannskrivstovan (2013), *The Faroe Islands – a Nation in the Arctic*.
- Løgmannskrivstovan (2020), *Frágreiðing Løgmans á Ólavsøku 2020, Løgmansrøða*, <https://lms.cdn.fo/media/14317/ólavsøkufrágreiðing-løgmans-2020-endaligt.pdf?s=ufj-Hkpnu4wqfGQt9N8kohKHUMk>.
- Løgting, F. (1989), *Lagtingslov om forbud mod handel med Sydafrika og Namibia*. Føroya Kunngerðasavn A og B, 42 árgangur. Hefti 3, 1. marts.
- Markussen, I.D.G. (2017) *West Nordic Security: from the Cold War to Present Time*, Peace and Security in the Arctic. Open Seminar at Reykjavík University, 10 may.
- Mearsheimer, J.J. (2014), "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault – The Liberal Delusions That Provoked Putin", *Foreign Affairs*, 93(5): 77-89.
- Mearsheimer, J.J. (2019), "Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order", *International Security*, 43(4): 7-50.
- Nolsø, S.E. (2020), "Kina fylgir væl við", Føroyar: Kringvarp Føroya, <https://kvf.fo/netvarp/sv/2020/09/22/20200922kinafylgirvaelvid>.
- Nordal, J. og V. Kristinsson (1996) *Iceland, the Republic: Handbook*, reykjavík: Central Bank of Iceland.
- Olafsson, Á. (2000), "Constitutionalism and Economics in the Faroes", i G. Baldacchino og D. Milne, red., *Lessons from the Political Economy of Small Islands – The Resourcefulness of Jurisdiction*, London: Macmillan Press, pp. 121-40.
- Rebhan, C. (2016), *North Atlantic euroscepticism: the rejection of EU membership in the Faroe Islands and Greenland*, Tórshavn: Fróðskapur Faroe University Press.
- Rigsombudsmanden på Færøerne (2014), *Indberetning nr 5/2014*. Tórshavn: Rigsombudsmanden på Færøerne.
- Schei, L.V. og G. Moberg (2003) *The Faroe Islands*, Edinburgh: Birlin.
- Sølvará, H.A. (2007), *Adressumálið*, Fróðskapur.
- Thór, J. et al (red.) (2012) *Naboer i Nordatlanten, Færøerne, Island og Grønland: Hoveslinjer i Vestnordens historie gennem 1000 år*, Tórshavn: Fróðskapur SP/F.
- Udenrigsministeriet (2011), *Kongeriget Danmarks Strategi for Arktis 2011-2020*, <http://um.dk/da/udenrigs-politik/lande-og-regioner/arktisk-portal/arktisk-strategi/>.
- Uttanríkstænastan (2013), *Løgtingsmál nr. F-3/2013: Frágreiðing til aðalorðaskifti "Føroyar – eitt land í Arktis. Møguleikar og avbjóðingar"*, Tórshavn, www.log

[ting.fo/files/casequest/72/F-003.13 Fragreiding til adalordaskifti – Foroyar – eitt land i Arktis.pdf](https://www.foerovind.fo/files/casequest/72/F-003.13%20Fragreiding%20til%20adalordaskifti%20-%20Foroyar%20-%20eitt%20land%20i%20Arktis.pdf)

Østhagen, Andreas (2019), “The Different Levels of Geopolitics of the Arctic”, *Georgetown Journal of Interna-*

tional Affairs, 5. december, <https://gjaia.georgetown.edu/2019/12/05/different-levels-of-arctic-geopolitics/>.